

VART ÄR SVERIGE PÅ VÄG? FOLKETS SYN PÅ UTVECKLINGEN I SVERIGE

JOHAN MARTINSSON

Sammanfattning

I det här kapitlet studeras vad svenska folket anser om utvecklingen i Sverige och vilka samhällsproblem de anser är de allra viktigaste. Lägesrapporten kan kort sammanfattas med att det inte råder någon euforisk stämning i landet. Andelen som anser att landet är på väg åt fel håll är på rekordnivåer. Man kan också konstatera att oron för grundläggande samhällsproblem som lag och ordning och brottslighet har ökat kraftigt. En närmare analys av sambandet mellan människors bedömning av läget i landet och de viktigaste samhällsproblemen visar att de som ser invandringen som ett av de största problemen även är mer kritiska till utvecklingen i Sverige generellt. Dock så är breda grupper av folket överens om att landet är på fel väg och att ekonomin håller på att försämrans. Ur folket synvinkel verkar Sverige alltså vara på väg åt fel håll.

Vad tycker svenska folket om Sveriges utveckling och vem är positiv respektive negativ till utvecklingen? Det är huvudfrågan som ska besvaras i detta kapitel. Materialet som används kommer från de årliga nationella SOM-undersökningarna. Sverige och världen har under det senaste decenniet genomgått flera stora omvälvande förändringar. Till exempel ägde den så kallade finanskrisen rum för drygt tio år sedan, flyktingkrisen för cirka 4–5 år sedan, de senaste åren har klimatfrågan och dess konsekvenser fått alltmer uppmärksamhet och just nu står samhället mitt i en global viruspandemi.

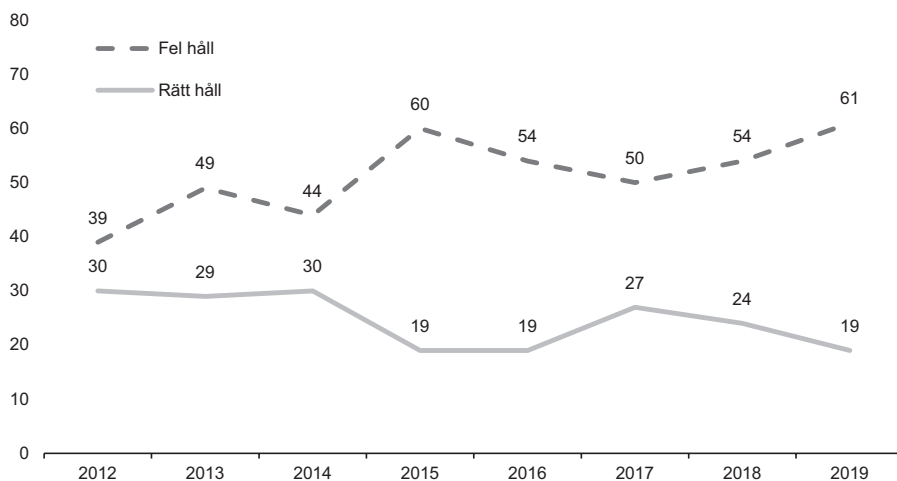
Men vilket avtryck sätter sådana kriser i opinionen om Sveriges utveckling, och hos vilka? Kapitlet ska behandla dels människors generella bedömning av utvecklingen i Sverige, dels synen på den ekonomiska utvecklingen samt vilka samhällsproblem de tycker är de viktigaste.

Den enkätfråga som bäst mäter den generella synen på utvecklingen i Sverige har ställts i den nationella SOM-undersökningen varje år sedan 2012, medan frågor om synen på ekonomins utveckling samt om vilka samhällsproblem som är de viktigaste i Sverige har funnits med i över 30 år.¹ I detta kapitel fokuserar vi dock på de senaste tio åren.

Hur ser befolkningen på Sveriges utveckling?

Som ett första steg börjar kapitlet med en översikt över befolkningens bild av utvecklingen i Sverige på aggregerad nivå, innan vi går vidare med att jämföra hur några olika socio-ekonomiska och politiska gruppers bild av utvecklingen har förändrats över tid. Figur 1 visar andelen av de tillfrågade som säger att de anser att utvecklingen i Sverige är på väg åt rätt håll respektive åt fel håll under perioden 2012 till 2019.

Figur 1 Andel som säger att utvecklingen i Sverige är på väg åt rätt håll och fel håll, 2012–2019 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller åt fel håll?". Svartalternativen är "åt rätt håll", "åt fel håll" samt "ingen uppfattning". Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Antalet respondenter varierar mellan åren och utgör som lägst 1 602 och som högst 3 187.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012–2019.

Det är tydligt i figur 1 att det under hela perioden är fler som tycker att utvecklingen i Sverige är på väg åt fel håll än åt rätt håll. Bilden har dock under de åtta år frågan har ställts blivit allt mer negativ. Vid periodens början 2012 var läget mellan optimisterna och pessimisterna betydligt jämnare. Endast nio procentenheter fler tyckte då att utvecklingen i Sverige var på väg åt fel håll än som tyckte att utvecklingen var på väg åt rätt håll. Under flyktingkrisen hösten 2015 tog medborgarnas bedömning av utvecklingen i Sverige ett rejält skutt åt det negativa hållet, då andelen som svarade "åt fel håll" ökade med 16 procentenheter samtidigt som andelen som svarade "åt rätt håll" minskade med 11 procentenheter. En differens på hela 41 procentenheter uppstod. Efter detta mattades den negativa

bilden av något och år 2017 var differensen nere i 23 procentenheter, även det dock en märkbart negativ helhetsbild. Därefter har bilden åter blivit allt mörkare och i den senaste undersökningen 2019 var andelen som tycker att utvecklingen är på väg åt fel håll uppe i 61 procent och andelen som svarar åt rätt håll nere i 19 procent, vilket ger mätseriens största negativa övervikt med en differens på hela 42 procentenheter.

För att få en fylligare bild över befolkningens uppfattning av utvecklingen i Sverige ska vi också titta på några andra faktorer i opinionsutvecklingen. Två aspekter kommer behandlas, nämligen synen på den ekonomiska utvecklingen i landet och vilka samhällsproblem som människor tycker är de viktigaste i Sverige. I tabell 1 nedan inkluderas även frågan om utvecklingen går åt rätt eller åt fel håll för översiktens skull. När det gäller de viktigaste samhällsproblemen får respondenterna fritt ange sitt svar och sedan kodas svaren in i över 20 huvudkategorier. För att avgränsa analysen behöver vi därför begränsa oss till ett fåtal frågor, och med tanke på hur resultaten från frågan har utvecklats under den senaste tioårsperioden så inkluderas följande områden: invandring, sjukvård, lag och ordning, skola, miljö och klimat, ekonomi, och arbetsmarknad (Martinsson & Weissenbilder, 2019).

Tabell 1 visar deskriptiv statistik över bedömningen av Sveriges utveckling i allmänhet, den svenska ekonomins utveckling, samt hur många som tycker de fem utvalda samhällsproblemen/politiska frågorna tillhör de viktigaste.

Om vi först tittar på de ekonomiska bedömningarna är det tydligt att dessa var mycket negativa i början av perioden, år 2009, under den internationella så kallade finanskrisen. 2009 angav hela 76 procent av de svarande att den svenska ekonomin hade försämrats under de senaste 12 månaderna. Denna extremt negativa bild gav dock snabbt med sig och blev mer balanserad redan året därpå. 2015 i samband med flyktingkrisen blev bilden åter mer negativ med 45 procent som sa den svenska ekonomin hade försämrats, mot 6 procent som sa att den hade förbättrats. Omkring 2017 var dock bilden av den ekonomiska utvecklingen övervägande positiv. 2018 vägde det jämnt mellan negativa och positiva bedömningar, medan den senaste undersökningen 2019 visade på en övervägande negativ bild av utvecklingen med 38 procent försämrats mot 6 procent förbättrats – en tydligt mer negativ bild mot året innan.

Ser vi till vilka frågor som av allmänheten bedöms som de viktigaste är det tydligt att invandring och integration i början av perioden inte tillhörde de högst prioriterade frågorna. Efter en hastig uppgång i synnerhet från och med 2015 när frågan på ett år ökade från att omnämnas av 27 procent till hela 53 procent av de svarande, har den dock tillhört de allra viktigaste frågorna/samhällsproblemen i allmänhetens ögon åren och ligger nu på 38 procent.

Frågor om lag och ordning/brottslighet har också sett en dramatisk ökning i viktighet bland medborgarna. Från att ha varit lågt prioriterad med omnämmanden av som lägst endast 4 procent år 2014 har området snabbt ökat till att 2019 nämnas som ett av de viktigaste av så många som 28 procent. Miljö- och klimatfrågor har sett en liknande utveckling från 9 procent år 2016 till 24 procent 2019.

Tabell 1 Bilden av utvecklingen i Sverige: Rätt håll eller fel håll, ekonomiska uppfattningar, och viktigaste samhällsproblem, 2009–2019 (procent)

	Utvecklingen i Sverige			Sveriges ekonomi							Viktigaste samhällsproblemen				
	Fel håll	Rätt håll	Ingen uppfattning	Förbättrats	Ungefär samma	För-sämrats	Invandring/integration	Sjukvård	Lag och ordning	Skola	Miljö och klimat	Ekonomi och arbetsmarknad			
2009	-	-	-	3	21	76	14	24	10	20	22	45			
2010	-	-	-	35	45	20	19	26	8	26	15	39			
2011	-	-	-	8	46	46	14	24	6	24	14	40			
2012	39	30	31	8	57	35	20	23	7	24	13	43			
2013	49	29	22	12	58	30	22	30	5	34	13	36			
2014	44	30	26	15	59	26	27	33	4	40	12	30			
2015	60	19	21	6	49	45	53	24	5	29	11	26			
2016	54	19	27	12	53	35	45	29	12	34	9	18			
2017	50	27	23	29	57	14	43	37	17	30	10	12			
2018	54	24	22	18	63	19	38	45	16	34	16	10			
2019	61	19	20	6	56	38	38	37	28	28	24	10			

Kommentar: Den generella frågan om bedömning av Sveriges utveckling har ställts varje år sedan 2012 och lyder: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller fel håll?" och svarsalternativen är "Åt rätt håll", "Åt fel håll", "Ingen uppfattning". Frågan om bedömning av den ekonomiska utvecklingen har ställts varje år sedan 1986 och lyder: "Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna: Den svenska ekonomin?" och svarsalternativen är "Förbättrats", "Förblivit ungefär densamma", "Försämrats". Frågan om medborgarnas viktigaste samhällsproblem har ställts årligen sedan 1987 i den nationella SOM-undersökningen. Frågeformuleringen har förblivit helt oförändrad och lyder: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem." Svarsformatet består av ett öppet fält där respondenterna har möjlighet att själva skriva tre samhällsproblem. De öppna svaren kodas sedan till olika kategorier efter en väl beprövad kodningsmall och resulterar i ett tjugotal övergripande kategorier. De upp till tre angivna svaren betraktas som lika viktiga oavsett ordningsföljden de anges i. Antalet svarspersoner varierar mellan olika år och olika frågor som redovisas i tabellen men uppgår som minst till 1 376.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009–2019.

Ekonomi och arbetsmarknad är ett område som traditionellt har varit viktigt i svensk samhällsdebatt (Martinsson, 2009). När perioden vi undersöker börjar står dessa frågor fortfarande starka med omnämningen av 45 procent år 2009 under finanskrisen. Efter några år började dock dessa frågor nämnas av färre och från och med 2015 började en gradvis men tydlig nedgång ända fram till dess att ekonomi- och arbetsmarknadsfrågor endast omnämndes av 10 procent år 2018 och 2019.

Vid första anblicken är det inte lätt att se något uppenbart samband mellan våra olika indikatorer på synen på utvecklingen. Det är dock tydligt att 2015 och 2019 har det gemensamt att både den allmänna bilden av utvecklingen i Sverige och synen på den svenska ekonomin blev dystrare jämfört med året innan. Sammantaget ser vi från tabell 1 ett par indikationer på en vändning åt en mer negativ syn på läget i Sverige 2019 jämfört med året innan: andelen som säger att utvecklingen i Sverige är på väg åt fel håll ökar från 54 till 61 procent samtidigt som andelen som säger att den svenska ekonomin de senaste 12 månaderna har försämrats ökar från 19 till 38 procent.

Vad gäller frågan om viktiga samhällsproblem är bilden inte lika entydigt negativ: när vissa samhällsproblem ökar i betydelse för medborgarna minskar andra problem. När vi jämför 2018 och 2019 ser vi att sjukvård och skola minskar något i betydelse medan lag och ordning/brottslighet samt miljö och klimat ökar. Lag och ordning ökar från 16 procent till 28 procent medan miljö och klimat ökar från 16 till 24 procent vad gäller andelen som anger dem som ett av de viktigaste samhällsproblemen.

En mörkare bild, men för vilka grupper?

För att bättre förstå dessa förändringar mellan 2018 och 2019 är nästa steg att undersöka hur bilden av utvecklingen i Sverige i allmänhet och av den svenska ekonomin samt vilka som är de viktigaste samhällsproblemen, ser ut i olika grupper av medborgare. Vi gör här en enkel första belysning av gruppskillnader genom att jämföra vanliga socio-ekonomiska och demografiska grupper som kön, ålder, utbildningsnivå och hushållsinkomst. Utöver detta undersöks också bilden av utvecklingen bland människor med olika politisk åskådning på den ideologiska vänster-högerskalan.

Innan vi ger oss i kast med hur olika gruppers syn på utvecklingen har förändrats mellan de två åren görs en kort analys av hur olika grupper skiljer sig åt, det vill säga vilka grupper som är mest respektive minst negativa till utvecklingen i Sverige och i bedömningen av den svenska ekonomin.

Om vi börjar med att undersöka andelen som säger att utvecklingen i Sverige går åt fel håll 2019 ser vi för det första att det inte finns någon skillnad mellan kvinnor och män, men att människor i övre medelåldern (50–64 år) är mer negativa än andra grupper. Minst negativa till utvecklingen är de yngsta (16–29 år). Vad gäller utbildning är skillnaden mellan de med och de utan högskoleutbildning inte särskilt

stor, men de utan högskoleutbildning är något mer negativa (64 mot 58 procent). Vad gäller hushållsinkomst är även där skillnaderna måttligt stora. Vi kan dock se att det är medelinkomsttagarna som är mest negativa till utvecklingen 2019.

Tabell 2 Andel som anser utvecklingen i Sverige är på väg åt fel håll samt att den svenska ekonomin har försämrats i olika socio-ekonomiska och ideologiska grupper, 2018 och 2019 (procent)

	Utvecklingen åt fel håll 2018	Utvecklingen åt fel håll 2019	Sv. ekonomi försämrats 2018	Sv. ekonomi försämrats 2019
Samtliga	54	61	19	38
Kön				
Kvinnor	53	61	19	38
Man	54	61	18	37
Ålder				
16–29 år	45	51	14	32
30–49 år	57	62	19	33
50–64 år	59	68	20	42
65–85 år	51	60	29	41
Utbildning				
Ej högskola	54	64	22	40
Högskola	54	58	14	34
Hushållsinkomst				
Låg	53	58	22	41
Medel	55	64	18	37
Hög	55	61	16	36
Vänster-högerideologi				
Till vänster	48	52	10	25
Varken vänster eller höger	51	59	21	40
Till höger	61	71	24	46

Kommentar: Den generella frågan om bedömning av Sveriges utveckling lyder: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller fel håll?" och svarsalternativen är "Åt rätt håll", "Åt fel håll", "Ingen uppfattning". Frågan om bedömning av den ekonomiska utvecklingen lyder: "Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna: Den svenska ekonomin?" och svarsalternativen är "Förbättrats", "Förblivit ungefär densamma", "Försämrats". Hushållsinkomst utgår från frågan: "Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)?" 'Låg' motsvarar en sammanlagd årsinkomst på max 300 000 SEK, 'Medel' en årsinkomst mellan 301 000–700 000 samt 'Hög' en inkomst som överstiger 700 000. Samtliga jämförelser mellan 2018 och 2019 har signifikanssprövats och markeras i tabell genom att fetstilade siffror betyder att skillnaden inom gruppen mellan 2018 och 2019 är statistiskt signifikant medan kursiverade icke-fetstilade siffror betyder att skillnaden inte är signifikant.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018 och 2019.

För de ideologiska grupperna konstaterar vi däremot ett tydligt samband: de som säger sig stå till höger politiskt är mest negativa till utvecklingen i Sverige. Denna skillnad uppgår till hela 19 procentenheter – 71 jämfört med 52 procent.

Vad gäller synen på den svenska ekonomins utveckling mer specifikt så tycks mönstret ganska likartat. Det finns inga större könsskillnader och de äldre är mer negativa till den ekonomiska utvecklingen än de yngre. Likaså är de utan högskoleutbildning något mer negativa än de med högskoleutbildning. Med avseende på inkomstgrupper är dock inte mönstret helt likartat utan här ser vi att det istället är de med lägst inkomst som också har mest negativ syn på den svenska ekonomins utveckling, även om skillnaderna är relativt små. För de ideologiska grupperna ser vi även i de ekonomiska bedömningarna stora skillnader av ungefär samma magnitud och i samma riktning, där de till höger är betydligt mer negativa än de till vänster med 46 respektive 25 procent som säger att den svenska ekonomin har försämrats.

För att kunna uttala oss säkrare om i vilka grupper som den mer negativa bilden har uppstått ska vi också först kontrollera vilka förändringar som är statistiskt säkerställda. I tabell 2 visas säkerställda förändringar som fetstilade medan icke-signifikanta skillnader mellan 2018 och 2019 visas som kursiverade icke-fetstilade. Det visar sig att förändringarna i de allra flesta grupper är statistiskt signifikanta, det vill säga de flesta är fetstilade. Dock finns några undantag. Bland de som identifierar sig som politiskt vänster är inte skillnaden på fyra procentenheter i ”fel håll” mellan 2018 och 2019 signifikant. Inte heller är motsvarande skillnad i de yngre åldersgrupperna säkerställd. Men den övergripande bilden vi ser är alltså en mer negativ bedömning av utvecklingen i Sverige bland breda grupper, undantaget yngre och människor till vänster.

För de ekonomiska bedömningarna däremot är ökningen av en mer negativ bedömning av den svenska ekonomins utveckling statistiskt signifikant i samtliga av de undersökta grupperna. Dock syns en tendens till att förändringen i ekonomisk bedömning bland de till vänster är något mindre omfattande än bland andra ideologiska grupper, även om andelen har fördubblats på bara ett år.

Vad hänger samman med den mer negativa synen på Sveriges utveckling?

Hur alla dessa skillnader ska förstås och tolkas är inte helt enkelt. I resten av kapitlet kommer vi att fokusera på den allmänna frågan om utvecklingen i Sverige och lämna den specifika frågan om den svenska ekonomin. För att komma vidare i analysen av vad som i första hand påverkar bedömningarna av utvecklingen i Sverige ska några olika spår utforskas. Först ska multivariata analyser användas för att se vilka faktorer som är utslagsgivande när vi samtidigt tar hänsyn till de andra faktorerna i modellen. Det är även troligt att effekten av egen ideologisk position påverkas av vilka partier om befinner sig i regeringsställning (Leeper & Slothuus, 2014.). Vi ska därför även jämföra skillnaderna mellan olika ideologiska grupper över tid för att se hur dessa varierar under olika regeringar. Slutligen är det också av intresse

att titta närmare på sambandet mellan vilka samhällsproblem och politiska frågor människor tycker är viktiga och hur de bedömer utvecklingen i Sverige.

För att undersöka vilka faktorer som uppvisar ett starkt samband med bedömningen av vart utvecklingen i Sverige är på väg under kontroll för andra faktorer kommer vi att använda en binär logistisk regressionsmodell som modellerar olika faktorerers samband med att hysa åsikten att utvecklingen i Sverige är på väg åt fel håll jämfört med att inte tycka att den är på väg åt fel håll. I regressionsmodellen inkluderas samma variabler som i tabell 2, det vill säga: kön, ålder, utbildning, inkomst samt vänster-högerideologi. För att få en mer komplett bild av vad som hänger samman med att tycka att utvecklingen i Sverige går åt fel håll så för vi även in vilka samhällsproblem människor tycker är viktigast i modellen. För detta ändamål används de fem frågor och problem som redovisas i tabell 1, det vill säga invandring/integration, sjukvård, lag och ordning, skola, miljö/klimat samt ekonomi/arbetsmarknad. Regressionsmodellen använder enbart data från år 2019 för att hålla kontexten konstant.

Resultaten från estimeringen av den logistiska regressionsmodellen bekräftar i stort de gruppskillnader vi har sett tidigare i tabell 2 även under kontroll för andra faktorer (se appendix, tabell i). Resultaten visar inte på några signifikanta könsskillnader i benägenheten att tycka att utvecklingen i Sverige är på väg åt fel håll, men övre medelålders är signifikant mer benägna att tycka det går åt fel håll jämfört med de yngsta, och människor ideologiskt till höger är mer benägna än andra att tycka det går åt fel håll jämfört med människor ideologiskt i mitten. Vidare är höginkomsttagare signifikant mindre benägna att tycka det går åt fel håll än medelinkomsttagare, och högutbildade signifikant mindre benägna att tycka det går åt fel håll jämfört med människor utan högskoleutbildning även under kontroll för andra faktorer.

Vad gäller de viktigaste samhällsproblemen så ser vi även där tydliga skillnader som är statistiskt säkerställda även under kontroll för andra faktorer. De som tycker att invandring/integration är ett av de viktigaste samhällsproblemen är signifikant mer benägna att tycka utvecklingen går åt fel håll, liksom de som tycker att lag och ordning är ett av de viktigaste problemen. Områden som sjukvård, utbildning samt ekonomi/arbetsmarknad uppvisar däremot inget samband med bedömningen av utvecklingen i Sverige i allmänhet. De som tycker att miljö och klimat är ett av de viktigaste samhällsproblemen tenderar däremot att vara mindre benägna att tycka utvecklingen är på väg åt fel håll än andra. Dock så är detta samband inte längre statistiskt signifikant när vi kontrollerar för andra faktorer. Utan sådan kontroll är sambandet statistiskt signifikant, men när vi även kontrollerar för andra faktorer så tappar det nätt och jämnt sin statistiska signifikans ($p=.057$).

För att bättre förstå hur starka sambanden med olika faktorer är kan vi använda oss av så kallade predicerade sannolikheter. Det betyder att vi baserat på resultaten från regressionsmodellen räknar fram hur stor sannolikheten (i procent) är att en person med en viss kombination av egenskaper statistiskt sett har åsikten att utveck-

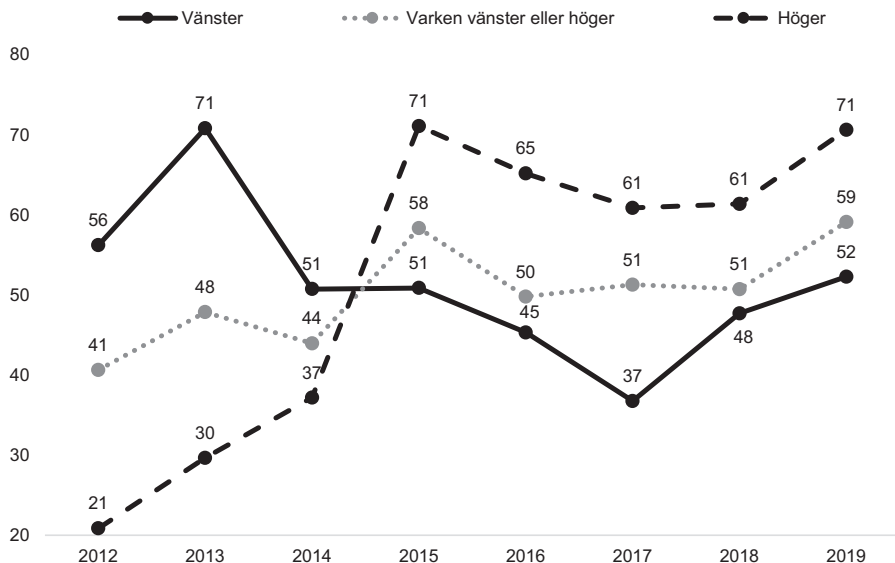
lingen i Sverige är på väg åt fel håll. För att hålla redovisningen någorlunda enkel använder vi här den något förenklade metoden att låta övriga faktorer sättas till sitt medelvärde.² En sådan beräkning visar då att de som står till höger ideologiskt har hela 11 procentenheters högre sannolikhet att tycka utvecklingen är på väg åt fel håll än de som står ideologiskt till vänster, under kontroll för andra faktorer (det vill säga när övriga sätts till sitt medelvärde). Som jämförelse kan nämnas att motsvarande skillnad mellan de som har högskoleutbildning och de som inte har det under kontroll för andra faktorer är 7 procentenheter. Dessa beräkningar visar dock tydligt att de faktorer som har verkligt starka samband med bedömningen av Sveriges utveckling är människors prioriteringar, det vill säga vilka samhällsproblem de tycker är viktigast. De som tycker att invandring/integration är ett av de viktigaste problemen i samhället är nämligen hela 19 procentenheter mer sannolika att tycka utvecklingen går åt fel håll än de som inte tycker det. För lag och ordning är motsvarande siffra 14 procentenheter mer sannolika. Ideologi och sakfrågeprioriteringar uppvisar alltså klart starkare samband med bedömningen av Sveriges utveckling än vanliga socio-ekonomiska indelningar, och allra starkast samband har invandringsfrågan.

Om vi jämför resultaten från regressionsmodellen med det mönster som framträder i tabell 1 under de år som utvecklingen blir mer negativ än året innan så framstår regressionsresultaten som tämligen logiska. År 2015 ökade invandringsfrågan kraftigt i betydelse bland allmänheten samtidigt som bilden av utvecklingen också blev mer negativ. Den mer negativa bilden de senaste två åren, 2018 och 2019, sammanfaller dock inte med en ökning i betydelse för invandringsfrågan, men väl för frågan om brottslighet och lag och ordning, vilken regressionsresultaten också visar har ett mycket starkt samband med bedömningen av den allmänna utvecklingen i Sverige.

Avslutningsvis ska kapitlet ta en översiktlig titt på hur sambanden mellan bedömningen av utvecklingen och vänster-högerposition respektive de viktigaste samhällsproblemen har sett ut under perioden 2012–2019 för att ge en bättre förståelse för i vilken utsträckning dessa samband varierar exempelvis med regeringsfärg.

I figur 2 börjar tidsserien 2012 och vi ser, jämfört med senare års resultat, inledningsvis ett omvänt ideologiskt mönster. År 2012 och 2013 var det de som står till vänster ideologiskt som i större utsträckning tyckte att utvecklingen i Sverige var på väg åt fel håll (56 procent) medan de som står till höger var betydligt mindre missnöjda med utvecklingen (21 procent). Under valåret 2014 krympte dessa skillnader betydligt, men var dock fortfarande statistiskt signifikanta. Året efter, då en ny regering ledd av socialdemokraterna hade styrt landet under det senaste året, var sambandet genast omvänt. År 2015 var det istället de som står till höger som i störst utsträckning tyckte att utvecklingen gick åt fel håll (71 procent) medan de till vänster låg kvar på samma nivå som året innan med 51 procent fel håll. Detta mönster har sedan bestått både under de år missnöjet med utvecklingen har minskat (2016–2017) och de senaste två åren då missnöjet återigen har ökat (2018–2019).

Figur 2 Andel som tycker utvecklingen i Sverige går åt fel håll efter ideologisk placering, 2012–2019 (procent)

Kommentar: Den generella frågan om bedömning av Sveriges utveckling lyder: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller fel håll?" och svarsalternativen är "Åt rätt håll", "Åt fel håll", "Ingen uppfattning". Frågan för vänsterhögerplacering lyder: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?" De fem svarsalternativen var "Klart till vänster", "Något till vänster", "Varken till vänster eller till höger", "Något till höger" samt "Klart till höger". I figuren har "Klart till vänster" och "Något till vänster" slagits samman till "Vänster". På motsvarande sätt har "Klart till höger" och "Något till höger" slagits samman till "Höger".

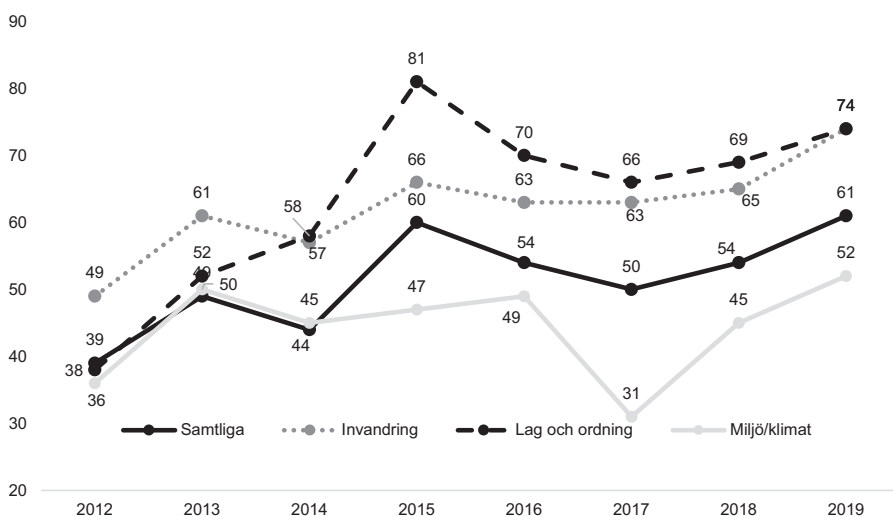
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012–2019.

Generellt ser vi ett mönster där de som står till vänster är mer missnöjda med utvecklingen under Alliansregeringens styre 2010–2014 än de som står till höger, medan det omvända gäller under de socialdemokratiskt ledda regeringarna 2015–2019. Under valåren, när antingen en ny regering nyss har tillträtt eller håller på att bildas så är sambandet svagare. Under valåren ser vi en differens mellan de till vänster och de till höger på omkring 13–14 procentenheter. Under de socialdemokratiskt ledda regeringarna, vid periodens andra halva, ser vi i övrigt en differens på omkring 20 procentenheter. Under de första åren i mätseriens under alliansregeringens styre är dock sambandet ännu starkare, med differenser mellan de till vänster och de till höger på omkring hela 35–40 procentenheter. Vi observerar här alltså ett tämligen starkt ideologiskt mönster där bedömningarna av utvecklingen i Sverige tycks vara tydligt influerade av människors egna ideologiska position och vilka politiska partier som styr landet. Sambandet har dock inte ökat över tid, utan

finns under hela perioden, och möjligen var den ideologiska polariseringen ännu starkare 2012–2013 än vad den är idag.

Till sist ska vi också undersöka hur bedömningen av utvecklingen i Sverige har sett ut bland de som prioriterar olika samhällsproblem. Regressionsanalyserna visade tidigare i detta avsnitt ett mönster 2019 där de som prioriterar invandring och lag och ordning i större utsträckning tycker att utvecklingen går åt fel håll. Men frågan är nu om det har varit så under hela den studerade perioden eller om mönstret har förändrats över tid. Även miljö och klimat inkluderas i analysen trots att den inte hade ett statistiskt signifikant samband under kontroll för andra faktorer år 2019.

Figur 3 *Andel som tycker utvecklingen i Sverige går åt fel håll bland de som säger att invandring/integration, lag och ordning, samt miljö/klimat tillhör de viktigaste samhällsproblemen, 2012–2019 (procent)*

Kommentar: Den generella frågan om bedömning av Sveriges utveckling har ställts varje år sedan 2012 och lyder: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller fel håll?" och svarsalternativen är "Åt rätt håll", "Åt fel håll", "Ingen uppfattning". Frågan om bedömning av den ekonomiska utvecklingen har ställts varje år sedan 1986 och lyder: "Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna: Den svenska ekonomin?" och svarsalternativen är "Förbättrats", "Förblivit ungefär densamma", "Försämrats". Frågan om medborgarnas viktigaste samhällsproblem har ställts årligen sedan 1987 i den nationella SOM-undersökningen. Frågeformuleringen har förblivit helt oförändrad och lyder: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem." Svarsformatet består av ett öppet fält där respondenterna har möjlighet att själva skriva tre samhällsproblem. De öppna svaren kodas sedan till olika kategorier efter en väl beprövad kodningsmall och resulterar i ett tjugotal övergripande kategorier. De upp till tre angivna svaren betraktas som lika viktiga oavsett ordningsföljden de anges i.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012–2019.

Vi ser vissa intressanta skillnader mellan de tre frågeområdena i figur 3. Om vi börjar med invandrings-/integrationsfrågan kan vi notera att de som nämner den som ett av de viktigaste samhällsproblemen/politiska frågorna under hela perioden tämligen konstant har varit mer missnöjda med Sveriges utveckling. För de som nämner lag och ordning däremot så skiljer de inte ut sig från de andra frågeområdena de två första åren 2012–2013, utan de blir mer missnöjda med utvecklingen än andra först från och med år 2014. För miljö och klimat ser vi även där att de börjar skilja ut sig från samtliga först efter några år, i detta fall först från och med år 2015. De miljöintresserades lägre grad av missnöje med utvecklingen sammanfaller således med när Miljöpartiet har varit i regeringsställning. Sammanfattningsvis kan vi säga att prioriteringen av olika frågor och bedömningen av hur utvecklingen i Sverige ser ut har varierat över tid. Likväl finns några tydliga mönster som består, framförallt under perioden 2015–2019. De som tycker invandring är ett av de viktigaste samhällsproblemen har hela perioden varit mer negativa till utvecklingen.

Det finns utmaningar att hantera

Det talas numera mycket om samhällets polarisering (se bland annat Emma Renström, Hanna Bäck och Yvonne Schmeissers kapitel i den här boken). Men när det gäller bedömningen av utvecklingen i landet är svenskarna inte särskilt polariserade. Det råder snarare en bred enighet kring att landet är på väg åt fel håll. Mest kritiska är människor som står till höger på den politiska skalan, men även en majoritet av människor till vänster tycker att utvecklingen är negativ.

Missnöjet med samhällsutvecklingen hänger också samman med vad människor ser som stora samhällsutmaningar. De som anser att de stora samhällsproblemen handlar om bristande lag och ordning i samhället och stor invandring är de som är allra mest negativa till samhällsutvecklingen i allmänhet. Det skulle kunna förklaras med att det är frågor som främst engagerar högerorienterade människor och när dessa är i opposition stiger missnöjet. Dock finns det även pessimister bland de som oroar sig för miljön. Det är till och med så att andelen bland dem som oroar sig för miljö och klimat och som anser att utvecklingen i Sverige är illavarslande, är den högsta vi har sett. Man skulle kunna tolka detta som att människor har en något onyanserad bild av läget i landet. Allt ska målas i svart. Det är emellertid fel. Svenskarna är idag mindre oroande för utvecklingen i skolan. De positiva resultaten från de senaste internationella mätningarna visar att fallet för den svenska skolan har bromsats (Skolverket, 2019), vilket verkar vara något som har gett utslag i opinionen. Det gör att svenskarnas pessimism inte bara kan avfärdas som ett allmänt missnöje. Det bör påpekas att bedömningarna som presenteras i detta kapitel gjordes innan coronaviruset slog ett järngrepp om samhället och satte den ekonomiska och sociala rörligheten på sparlåga. Givetvis var det knappast en pandemi SOM-undersökningens respondenter hade i åtanke när de svarade på frågan åt vilket håll landet är på väg. Pessimismen fanns där redan innan pandemin. När

tiden för isoleringen är över och viruset är besekrat kan det därför vara lite tidigt att hoppas på att vi därmed omedelbart går mot ljusare tider. Om svenska folket har rätt i sina bedömningar angående Sveriges framtid kan vi istället komma ur elden i askan.

APPENDIX

Tabell i. Samband mellan åsikten att utvecklingen i Sverige är på väg åt fel håll, socio-ekonomi och de viktigaste samhällsproblemen, 2019 (binär logistisk regression, oddskvoter)

	Oddskvot	p-värde
<i>Kön</i>		
Man (ref.)	-	-
Kvinna	1,22	,083
<i>Ålder</i>		
16–29 år (ref.)	-	-
30–49 år	1,40	,058
50–64 år	1,52	,021
65–85 år	1,00	,982
<i>Utbildning</i>		
Ej högskola (ref.)	-	-
Högskola	,74*	,010
<i>Hushållsinkomst</i>		
Låg	,81	,147
Medel	-	-
Hög	,76*	,040
<i>Vänster-högerideologi</i>		
Till vänster	,91	,496
Varken vänster eller höger	-	-
Till höger	1,45*	,010
Invandring/integration viktig fråga	2,29*	,000
Sjukvård viktig fråga	1,15	,248
Lag och ordning viktig fråga	1,86*	,000
Skola/utbildning viktig fråga	1,14	,302
Miljö/klimat viktig fråga	,78	,057
Ekonomi/arbetsmarknad viktig fråga	1,10	,603
<i>N</i>	1 558	
<i>Nagelkerkes pseudo R2</i>	0,073	

Kommentar: Den generella frågan om bedömning av Sveriges utveckling lyder: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller fel håll?" och svarsalternativen är "Åt rätt håll", "Åt fel håll", "Ingen uppfattning". I regressionsmodellen används en dikotom beroende variabel där "Åt fel håll" har kodats som en etta och svaren "Åt rätt håll" samt "Ingen uppfattning" har kodats som noll. Hushållsinkomst utgår från frågan: "Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)?" 'Låg' motsvarar en sammanlagd årsinkomst på max 300 000 SEK, 'Medel' en årsinkomst mellan 301 000–700 000 samt 'Hög' en inkomst som överstiger 700 000. Signifikanta samband har markerats med *.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Not

- ¹ Den generella frågan om bedömning av Sveriges utveckling har ställts varje år sedan 2012 och lyder "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller fel håll?" och svarsalternativen är "Åt rätt håll", "Åt fel håll", "Ingen uppfattning". Frågan om bedömning av den ekonomiska utvecklingen har ställts varje år sedan 1986 och lyder "Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna: Den svenska ekonomin?" och svarsalternativen är "Förbättrats", "Förblivit ungefär densamma", "Försämrats". Frågan om medborgarnas viktigaste samhällsproblem har ställts årligen sedan 1987 i den nationella SOM-undersökningen. Frågeformuleringen har förblivit helt oförändrad och lyder: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem." Svarsformatet består av ett öppet fält där respondenterna har möjlighet att själva skriva tre samhällsproblem. De öppna svaren kodas sedan till olika kategorier efter en väl beprövad kodningsmall och resulterar i ett tjugotal övergripande kategorier. De upp till tre angivna svaren betraktas som lika viktiga oavsett ordningsföljden de anges i.
- ² Dessa beräkningar baseras på postestimeringskommandot "margins" i Stata version 15 SE.

Referenser

- Martinsson, Johan (2009). *Economic Voting and Issue Ownership: An Integrative Approach*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.
- Leeper, Thomas & Rune Slothuus (2014). Political parties, motivated reasoning, and public opinion formation. *Political Psychology* 35: 129-156.
- Martinsson, Johan & Marcus Weissenbilder (2019). Polariserade problembeskrivningar? I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Skolverket (2019). *PISA 2018. 15 åringarnas kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap*. Stockholm: Erlanders.

